

Pospíšil, Ivo

Poloskryté básnické cykly v literární komunikaci ruského 18. století

Новая русистика. 2016, vol. 9, iss. 1, pp. 81-84

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135682>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

- FAUSTOV, A. A., SAVINKOV, S. V. (2010): *Aspekty ruské literatury charakterologii*. Moskva.
- FAUSTOV, A. A., SAVINKOV, S. V. (2015): *Universal'nyje charaktery ruské literatury*. Voronež.
- HOGAN, P. C. (2011): *Affective Narratology. The Emotional Structure of Stories*. London.
- CHATMAN, S. (1978): *Story and Discourse*. Ithaca–London 1978.
- POSPÍŠIL, I. (2009): *Logika Lermontovova díla*. *Novaja rusistika* 2009, 1, s. 99–100.
- POSPÍŠIL, I. (2010): *Rossija i Central'naja Jevropa s osobym učetom češsko-ruských literaturných svjazej*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 2. Sbornik statej*. Voronež, s. 606–628.
- POSPÍŠIL, I. (2012): *Literatura slavjan Franka Vollmana i ruská literatura (Razmyšlenija po povodu novogo češského izdanija izvestnoj knigi)*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 4. Sbornik statej*. Voronež, s. 185–196.
- POSPÍŠIL, I. (2013): *Jukstapozicionnaja poëtika N. S. Leskova (konstruirovanije obraza pravednika, skazovo-anekdotičeskaja cep', ékzotizm i obrazy inostrancev)*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 5. Sbornik statej*. Voronež, s. 170–176.
- POSPÍŠIL, I. (2015): *Fenomen svjazi literaturovedenija i literaturnogo tvorčestva: Jevgenij Ljackij i Jevgenij Vodolazkin na kontekstual'nom fone*. In: FAUSTOV, A. A. (ed.): *Universalii ruské literatury 6. Sbornik statej*. Voronež, s. 227–244.
- SAVINKOV, S. V. (2004): *Tvorčeskaja logika Lermontova*. Voronež.
- Universalii ruské literatury 2. Sbornik statej*. (2010) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.
- Universalii ruské literatury 4. Sbornik statej*. (2012) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.
- Universalii ruské literatury 5. Sbornik statej*. (2013) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.
- Universalii ruské literatury 6. Sbornik statej*. (2015) FAUSTOV, A. A. (ed.). Voronež.

Poloskryté básnické cykly v literární komunikaci ruského 18. století

WARDA, A.: „Cykl Felicyjski” w poezji rosyjskiej XVIII – początku XIX wieku. Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, Wydawnictwo Primum Verbum, Łódź 2013. ISBN 978-83-62157-77-8.

Lodžská rusistka Anna Warda napsala před časem originální knížku o básnické komunikaci ruského 18. století. Vše začíná *bajkou o careviči Chlorovi* z pera samotné Kateřiny II. Bajka je součástí Kateřinina zamýšleného cyklu *Babuškina azbuka*, který měl být úvodem do ruského jazyka pro vnuka Alexandra, po němž carevna tesknila za pobytu v Mohylevě, kde se setkala s císařem Josefem II. Autorka analyzuje jak

narativní rámec, tak tematické vrstvy tohoto díla včetně bajky O careviči Fevejovi a ukazuje, že texty jsou nyní dostupné v reprintech a v polském překladu N. Staffy a R. Waksunda aj. Anna Warda je odbornicí na ruský literární život 18. století, nejen na texty, ale i na společenské postavení poezie a básníka, literární teorii té doby, mecenášské dedikace, působení antiky apod.¹ To, co je zde podstatné, je spjata s literární komunikací doby, která nám na povrchu připadá nekomunikativní nebo komunikativní jen slabě, spoutaná autokracií a svévolí i za časů tak osvěcené panovnice, jakou byla Kateřina II. Veliká, korespondentka francouzských encyklopedistů, ale také G. Washingtona. Důležité také je, že Anna Warda pojala svůj úkol nejen strukturně, poetologicky, literárněhistoricky, ale i literárněteoreticky; ukázala na sovětské práce M. N. Darvina a I. V. Fomenka (s nímž jsem se v roce 1990 setkal na světovém kongresu ICSEES, nyní ICCEES).² A kromě toho zachytíme i týmovou práci o cyklu, která za brněnské spolupráce vznikla na přelomu století v Německu [IBLER 2000].

Na počátku jsou tedy inspirace ruské panovnice, v centru však stojí Felica (1782) Gavrily Děržavina, kterou autorka nazývá satirickou ódou (oda-satyra); podle našeho názoru jde spíše o osvěcenský poučování moci tím, že se jí nastavuje zrcadlo v podobě ideálu: „Carej oni podvlastny vole, / No Bogu pravosudnu bole, / Živuščemu v zakonach ich.“ (s. 49); Sluch idet o tvoich postupkach, / Čto ty nimalo ne gorda; / Ljubezna i v delach i v šutkach, / Prijatna v družbe i tverda; Čto ty v napastjach ravnodušna, / A v slave tak velikodušna, / Čto otreklaš i mudroj slyť. (s. 50). Na počátku je pozitivní teze, tedy, jaká panovnice jako by je, následuje v podobě antiteze varování. Potom se pomalu vytváří to, co autorka nazývá „feličijským cyklem“ nebo „cyklem Felicy“ G. Děržavina: je to volný cyklus básní, jenž vrcholí roku 1796: Blagodarnost' Felice, 1783; Videnije murzy, 1783–1784; Izobraženije Felicy, 1789; Pamjatnik, 1796. Problém je v tom, nakolik těsný cyklus to je a zda je to vůbec cyklus; ve stati, kterou jsem napsal do citovaného svazku o cyklu redigovaném R. Iblerem a který se týká spodního proudu prozaického cyklu, jsem uvedl také to, že cyklus nemusí být viditelně uzavřený, ale že jeho zakřivení může být viditelné jen v náznaku: důležitá je „cyklizační tendence“.³ Tematická jednota v básních Děržavinových je, alespoň v širokém slova smyslu i v dedikaci Kateřině II.; podstatné je také rozpětí oscilace od poníženosti k vyzývavosti (s. 68). Zdá se, že Děržavinův cyklus je tak záměrně pootevřen tak, aby vyvolal další odezvy, což se i stalo. Toto „dokončování“, „zakřívování“ cyklu, jež Warda nazývá echy či ozvěnami (jde o konec 18. a počátek 19. století) tvoří již na počátku, tj. v letech 1783–1784, Vasilij Žukov (1764–1799), Marija Suškovová (1752–1803), Michail

1 Viz např. její studie [WARDA 2002; WARDA 2003a; WARDA 2010]. Viz také její knižní publikace: [WARDA 2000; WARDA 2003b].

2 Viz [DARVIN 1983; FOMENKO 1998].

3 Viz [POSPÍŠIL 2000].

Cheraskov (1733–1807), Osip Kozodavlev (1753–1819), z let 1790–1803 pocházejí výtvoři Vasilije Kapnista (1757–1823), Vasilije Petrova (1736–1799) a Nikolaje Nikolova (1758–1815). Je to řetězec textů a pretextů, na nichž autorka sleduje nejen genezi, ale především míru transformace až po parodii a travestii, které ovšem básnický okruh rozšiřují i na Děržavinovy předchůdce. Anna Warda ve své knize ukázala na překvapující bohatství ruské poezie konce 18. století, na látkovou variabilitu, na to, jak vlastně fungovala proslulá „dílna 18. století“, jak se tematicky rozšiřovala, žánrově proměňovala a hlavně veřejně komunikovala. Ukázala na otevřené, ale především poloskryté a skryté textové návaznosti a také na žánrově směrovou synkrezi, v níž vedle zbytků barokní poetiky a útvarů osvícensko-klasicistických je tu i hravě rokoková poloha, již Děržavin potom rozvinul ve svém *Životě ve Zvance* (Jevgeniju. *Žizn' zvanskaja*, 1807); nijaké úhledné chronologie nám tu nepomohou, v Rusku, ale i jinde dělají umělecké směry časové smyčky, kdy se jim zachce, takže hravé rokoko může následovat až po osvícensko-klasicistickém poučování moci. I autor tak světový, jakým je William Shakespeare, tradičně pokládáný za tvůrce renesančně humanistického, je mnohem více představitelem baroka nebo, jak Angličané rádi říkají, metafyzické, tedy filozofické poezie (*metaphysical poetry*), ale třeba v *Zimní pohádce* (*The Winter's Tale*, 1611) nebo v *Bouři* (*The Tempest*, 1612) anticipuje také rokoko, takže ruský případ není nijak výjimečný.

A navíc autorka ukázala, kolik estetických hodnot obsahují ruské časopisy 18. století, které se dnes znovu začínají editovat: bylo by asi zapotřebí vytvořit rozsáhlý mezinárodní digitalizační projekt, jenž by umožnil masivní studium těchto periodik v pohodlí domova, jako je tomu v případě středověkých i jiných textů; kdysi se na evropském Západě a v USA dělaly reprinty ruských „tlustých časopisů“ 19. století; něco podobného nás nyní čeká – s jinými technologiemi – u 18. století, neboť jinak se nám ruská literární dílna dokořán neotevře.

Ivo Pospíšil

Literatura:

- DARVIN, M. N. (1983): *Problema cikla v izučenii liriki. Učebnoje posobije*. Kemerovo.
- FOMENKO, I. V. (1998): *Avtorskij cikl v lirike. Nekotoryje perspektivy issledovanija*. In: Kormanovskije čtenija, vyp. 3. Iževsk.
- IBLER, R. (2000) (ed.): *Zyklusdichtung in den slavischen Literaturen*. Beiträge zur Internationalen Konferenz, Magdeburg, 18.–20. März 1997. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Wien.

- POSPÍŠIL, I. (2000): *The Cycle as the Undercurrent in the Development of the 19th-Century Russian Novel*. In: IBLER, R. (ed.): *Zyklusdichtung in den slavischen Literaturen. Beiträge zur Internationalen Konferenz, Magdeburg, 18.–20. März 1997*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Wien, s. 419–424
- WARDA, A. (2000): *Z obserwacji nad dedykacjami mecenasowskimi w osiemnastowiecznej Rosji*. Łódź.
- WARDA, A. (2002): „*Sklonenie na ruskije nrawy*”. *O jednym ze sposobów przekładu w Rosji w drugiej połowie XVIII wieku*. In: JEKUTSCH, U., STELTNER, U. (ed.): *Slavica litteraria. Festschrift für Gerhard Giesemann zum 65. Wiesbaden*, s. 155–163.
- WARDA, A. (2003a): „*Piit*” i „*Rifmač*”. *O reputacii poëtičeskogo tvorčestva v XVIII veke*. In: MAŁEK, E. (ed.): *Praca i odpoczynek w literaturach słowiańskich*. Łódź, s. 131–145.
- WARDA, A. (2003b): *Ze studiów nad świadomością teoretycznoliteracką w osiemnastowiecznej Rosji*. Łódź.
- WARDA, A. (2010): *Goracianskaja formula „utile dulci miscere” i ruskaja literatura*. In: *Filologičeskije tradicii v sovremennom literaturnom i lingvističeskom obrazovanii*, t. 1. Moskva, s. 17–22.
- WARDA, A. (2013): „*Cykl Felicyjski*” *w poezji rosyjskiej XVIII – początku XIX wieku*. Łódź.